

Särtryck av sammanfattningen
ur Bilaga 7 till Långtidsutredningen 2008,
SOU 2008:21, Finansdepartementet

Permanent förändring

**Globalisering, strukturomvandling
och sysselsättningsdynamik**

Särtryck

Sammanfattningen ur Bilaga 7 till Långtidsutredningen 2008,
SOU 2008:21, Finansdepartementet

**Permanent förändring
Globalisering, strukturomvandling
och sysselsättningsdynamik**

Förord

Detta är ett särtryck av sammanfattningen ur Bilaga 7 till Långtidsutredningen, SOU 2008:21, Finansdepartementet.

Bilagan har utarbetats av en projektgrupp vid Institutet för tillväxtpolitiska studier, ITPS. Projektledare har varit Barbro Widerstedt. Övriga projektdeltagare har varit Kent Eliasson, Andreas Poldahl och Anne-Christine Strandell.

För information om Långtidsutredningen, se www.regeringen.se/finans/lu2008.

Hela Långtidsutredningen och samtliga bilagor finns att ladda ner från regeringens hemsida, www.regeringen.se.

Sammanfattning

Strukturomvandling är både en förutsättning för och en följd av ekonomisk tillväxt. I vilken takt arbetstillfällena skapas och försvinner beror på faktorer som teknisk utveckling, efterfrågeförändringar, konkurrensförhållanden och möjlighet att bedriva internationell handel med olika typer av varor och tjänster. Strukturomvandlingen bidrar till att resurserna används där de värderas högst. Därmed blir den totala inkomsten högre än vad den annars hade blivit.

Eftersom arbetskraft inte är perfekt rörlig mellan företag och branscher, kommer varje omställning innebära en kostnad på kort sikt. För företag som vill expandera innebär det att produktionen och intäkterna blir lägre än önskvärt om företaget inte kan rekrytera personal. Företag som vill genomföra neddragningar i personalstyrkan får betala en del av kostnaden för omställningarna genom uppsägningstider och avgångsersättningar. Samtidigt kan omställning medföra kostnader under omställningsperioden för de individer som berörs, t.ex. i form av arbetslöshet, försämrad inkomstutveckling, utbildningskostnader och kostnader för geografisk flytt eller ökad pendling. Fördelningen av kostnaderna mellan individer, företag och samhället bestäms av lagar, avtal och utformningen av trygghetssystemen på arbetsmarknaden.

Syftet med denna bilaga till Långtidsutredningen 2008 är att ge en övergripande bild av hur långsiktiga strukturella faktorer påverkar näringslivets dynamik och hur detta inverkar på de individer som arbetar på en föränderlig arbetsmarknad. Globalisering är en faktor som bidrar till strukturomvandling. Betydelsen av globalisering för sysselsättningsdynamiken har diskuterats mycket på senare tid; framför allt finns oro för att arbetstillfällena försvinner ut ur landet. Av denna anledning studeras globaliseringens betydelse för sysselsättningsdynamiken och sannolikheten för neddragningar. I många studier analyseras en enskild aspekt på arbetsmarknadens dynamik, t.ex. omsättningen på arbetskraft eller neddragningar. I denna rapport studeras effekter av arbetsmarknadens dynamik på flera nivåer. Specifikt studeras arbetsmarknadens dynamik på branschnivå, arbetsställevå och individnivå, med samma data och för samma år. Detta ökar möjligheten att generalisera resultaten i jämförelse med tidigare studier.

På branschnivå studeras antalet skapade och försvunna arbetstillfällena i förhållande till sysselsättningen i branschen, den s.k. sysselsättningsdynamiken. Den är ett mått på omställningstakten inom branschen och avser såväl ökningarna som minskningar av arbetsstyrkan. Syftet med att studera sysselsättningsdynamiken är att få en översiktlig bild av omfattningen av omflyttningar på

arbetsmarknaden, som även inkluderar nyskapade arbetstillfällen. Därefter studeras de faktorer som inverkar på sannolikheten att ett arbetsställe gör en neddragning, dels faktorer som råder på arbetsstället i fråga, men också förhållanden inom den bransch företaget är verksamt. På individnivå studeras vilka som var sysselsatta på de arbetsställen som har gjort en neddragning, och hur deras sysselsättningsutveckling och inkomstutveckling ser ut på kort sikt. Rapporten bidrar till att öka kunskapen om de kostnader på individnivå som är förknippade med förändringar på arbetsmarknaden till följd av struktur-
omvandling.

Tjänstesektorn allt viktigare

Den största förändringen i sysselsättningsstrukturen under andra halvan av 1900-talet har varit den kraftiga expansionen av sysselsättningen i tjänstesektorn. Efterfrågan på varor har ökat, men samtidigt har den tekniska utvecklingen i kombination med ökad globalisering i varuproduktionen förändrat arbetskraftsbehovet i de varuproducerande branscherna. Ökad frihandel och minskade transportkostnader har skapat nya marknader och gett tillgång till nya varor och tjänster. Ökade inkomster och relativprisförändringar, tillgång till nya varor och tjänster samt ändrade preferenser har förändrat efterfrågans sammansättning.

Det totala antalet arbetade timmar i näringslivet har minskat, samtidigt som antalet arbetade timmar i offentlig sektor har ökat under perioden 1950–2000. Antalet arbetade timmar i den privata tjänstesektorn har ökat med nästan 50 procent och som andel av det totala antalet arbetade timmar i näringslivet har tjänstesektorn fördubblats mellan 1950 och 2000. Samtidigt har antalet arbetade timmar i tillverkningsindustrin nästan halverats, och svarar nu för runt 30 procent av den totala arbetstiden i ekonomin. En del av denna förändring kan förklaras av att företag inom tillverkningsindustrin numera ofta låter tjänsteföretag utföra tjänster som tidigare låg inom den egna verksamheten, t.ex. transporter, städning och ekonomi m.m. Majoriteten av de sysselsatta i Sverige arbetar numera inom tjänstesektorn. Handel, hotell och restaurang är den största privata tjänstebanschen, följd av finansiella och övriga företagstjänster. Under 1990-talet och det tidiga 2000-talet har sysselsättningen expanderat särskilt kraftigt inom branschen övriga företagstjänster.

En viktig utveckling under 1990-talet och in på 2000-talet har varit den ökade globaliseringen. Globalisering är ett begrepp med flera dimensioner. I denna rapport studeras enbart omfattningen av internationell handel och andelen sysselsatta i internationella företag i näringslivet. Både den internationella handeln och andelen sysselsatta i internationella företag har ökat kraftigt under

de senaste decennierna. Några viktiga förklaringar är den tekniska utvecklingen, som möjliggjort handel inom branscher som tidigare var skyddade från internationell konkurrens och ändrade valuta och kapitalregleringar som inneburit ökade direktinvesteringar. Handelskvoten har efter övergången till en flytande växelkurs i slutet av 1992 ökat från ca 60 procent av BNP 1993 till 94 procent år 2006. Mellan 1993 och 2003 ökade antalet sysselsatta i internationella företag med knappt 50 procent, och andelen av de sysselsatta i näringslivet i Sverige som arbetade i internationella företag ökade från 21 procent år 1993 till 27 procent 2003. Den kraftigaste ökningen av sysselsatta i internationella företag har skett i tjänsteproducerande branscher. Tillverkningsindustrin är dock fortfarande den bransch som har den högsta andelen sysselsatta i internationella företag.

Nyföretagandet viktig faktor för sysselsättningsdynamiken

I runda tal skapas varje år mellan 250 000 och 300 000 arbetstillfällen i näringslivet och ungefär lika många arbetstillfällen försvinner, vilket motsvarar en årlig sysselsättningsdynamik på mellan 25 och 30 procent av de sysselsatta i näringslivet. Tidigare forskning visar att sysselsättningsdynamiken är i stort sett stabil över tiden och att sysselsättningsdynamiken i Sverige är jämförbar med andra länder.

Sysselsättningsdynamiken är högre i tjänstesektorn än i varusektorn, och lägst inom tillverkningsindustrin. Sysselsättningsdynamiken är högst inom finansiella och övriga företagstjänster, som är en bransch med högt nyföretagande och relativt låg kapitalintensitet.

Sysselsättningsdynamiken i en bransch under ett år antas bero på branschförhållanden som företagsdynamik, nationell företagsstruktur och konkurrensvillkor. På branschnivå är nyföretagandet en viktig faktor som påverkar sysselsättningsdynamiken. Sysselsättningsdynamiken är högre i branscher med ett högt inslag av nyföretagande, både till följd av att det skapas många arbetstillfällen i nya företag, men också för att en stor andel av de nya företagen läggs ned under de första verksamhetsåren. Sysselsättningsdynamiken är lägre i branscher med hög kapitalintensitet, även om man beaktar att nyföretagandet är lägre i kapitalintensiva branscher. Generellt sett är kapitalintensiteten högre i varuproducerande företag än i tjänsteproducerande företag. Sysselsättningsdynamiken är hög i branscher där en stor andel av de sysselsatta arbetar i små företag, som är vanligare i tjänstesektorn.

Globaliseringen har relativt liten inverkan på sysselsättningsdynamiken i jämförelse med t.ex. omfattningen på nyföretagandet i branschen. Två olika mått på globalisering används i denna rapport, dels förekomst av internationell

handel (dvs. export och import), dels andel sysselsatt i internationella företag. Dessutom beaktas både nivå och förändring på dessa mått. Globaliseringens nivå har störst betydelse på sysselsättningsdynamiken i varuproducerande näringar. Varuproducerande näringar med en hög andel export och import har en något lägre sysselsättningsdynamik än branscher där export och import är mindre omfattande, men denna effekt är inte statistiskt säkerställd. Andelen sysselsatta i internationella företag har ingen betydelse för sysselsättningsdynamiken i de varuproducerande näringarna.

Förändringen i globaliseringsgrad, har störst betydelse inom tjänstesektorn. I tjänstebranscher där den internationella handeln har ökat, är sysselsättningsdynamiken lägre. Däremot ökar sysselsättningsdynamiken i tjänstebranscher där andelen sysselsatta i internationella företag har ökat.

Branschens globalisering har liten betydelse för neddragningarna

Neddragningar, ett begrepp som här också omfattar nedläggningar, är konjunkturberoende i betydligt större utsträckning än sysselsättningsdynamiken. Det förekommer neddragningar under alla skeden av konjunkturcykeln, men de är mer vanligt förekommande under lågkonjunktur än under högkonjunktur. I genomsnitt berörs ca 5 procent av arbetskraften i näringslivet av neddragningar under ett år, vilket är en relativt vanlig omfattning i ett internationellt perspektiv. Under den kraftiga recessionen i början av 1990-talet omfattades drygt 7 procent av de sysselsatta i näringslivet av neddragningar. Sedan mitten av 1990-talet har andelen varierat mellan 4 och 6 procent.

Både den branschmässiga variationen i neddragningar och den totala omfattningen av neddragningar beror i stor utsträckning på hur begreppet neddragning definieras. Med den vidaste definitionen av neddragning kan man konstatera att de allra flesta neddragningar är mycket små, berör i första hand mycket små arbetsställen, och utgörs av enstaka individer. Sådana neddragningar är snarare en del av den normala sysselsättningsdynamiken än en neddragning av verksamhet på grund av konkurrensskäl. I denna studie definieras en neddragning som en minskning av arbetsstyrkan med minst 30 procent. Denna gräns sätts för att minska problemet med att frivillig rörlighet ingår som en del av måttet på neddragning.

Neddragningar är vanligast inom transport och kommunikation samt finansiella och övriga företagstjänster. En neddragning drabbar dock i genomsnitt fler personer inom tillverkningsindustrin, där arbetsställena är störst. Neddragningar är också mer förekommande i storstadsregioner. Det finns inga tenden-

ser till att neddragningar är geografiskt fördelade på något annat systematiskt sätt.

Sannolikheten att göra neddragningar är större i företag yngre än 3 år än i äldre företag. Detta beror förmodligen på att nystartade företag genomgår en anpassningsprocess efter att företagets konkurrenskraft provats på marknaden, vilket är konsistent med att yngre företag har högre sysselsättningsdynamik. Inom branscher med högt nyföretagande är sannolikheten för neddragningar större även för äldre företag och arbetsställen. Arbetsställen inom internationella företag har högre sannolikhet att göra en neddragning än andra arbetsställen. Ju fler anställda som finns i företaget och ju högre förädlingsvärde per sysselsatt, desto lägre är sannolikheten att ett företag som består av ett arbetsställe gör en neddragning. På arbetsställen som tillhör företag som består av flera arbetsställen har förhållanden på arbetsstället, t.ex. personalsammansättning, större betydelse för sannolikheten att observera en neddragning. Exempelvis är sannolikheten för en neddragning högre om en stor andel av de sysselsatta har enbart förgymnasial utbildning.

Globaliseringen har totalt sett en liten påverkan på sannolikheten för en neddragning. Globaliseringens betydelse för risken för neddragningar är liten i jämförelse med betydelsen av omfattningen av nyföretagande i branschen. Mer globaliserade branscher karaktäriseras av något lägre sannolikhet för neddragningar. Det finns däremot inte något tydligt säkrat samband mellan neddragningarnas storlek och branschens globaliseringsgrad.

Tidigare arbetslösa arbetar på arbetsställen som gör neddragningar

Neddragning på arbetsställenivå innebär friställningar på individnivå. För att begränsa individens kostnader vid friställning är det viktigt att de snabbt finner ett nytt arbete och att villkoren i det nya arbetet, till exempel lön, uppfattas som likvärdiga eller bättre än det förra arbetet. När omställningens potentiella kostnader studeras, fokuseras här på tre faktorer: Vilka arbetar på de arbetsställen som gör neddragningar? Vilka är det som friställs vid neddragningarna? I vilken utsträckning arbetar de som blev friställda efter neddragningen, och hur utvecklas inkomsten för dem?

Att individen är friställd definieras i rapporten som en individ som lämnat anställning på ett arbetsställe som gjort en neddragning. Året efter neddragningen var 65 procent av de friställda anställda i annat företag, och resterande 35 procent var inte sysselsatta (arbetslösa eller utanför arbetskraften). Tidigare studier visar att friställningar är vanligare bland män, lågutbildade och personer med kort anställningstid, vilket överensstämmer med resultaten i denna studie.

Män har en lägre risk att vara sysselsatta på arbetsställen som drar ned, men högre risk att bli friställda givet att de är sysselsatta på ett arbetsställe som drar ned. Kvinnor och utlandsfödda har större risk att vara anställda på arbetsställen som gör neddragningar, men lägre risk att bli friställda. Lågutbildade har både högre risk att arbeta på ett arbetsställe som drar ned och att bli friställda givet att de arbetar på ett arbetsställe som drar ned. En möjlig förklaring till att olika grupper har olika sannolikhet att arbeta på arbetsställen som drar ned kan vara att individer med starkare ställning på arbetsmarknaden lämnar arbetsstället innan neddragningen. Detta leder till att personer med svagare ställning på arbetsmarknaden och individer med stor företagsspecifik kompetens, t.ex. individer med lång anställningstid, blir kvar på arbetsstället. Risken att bli friställd, givet att man är anställd under neddragningsåret, beror därefter i hög utsträckning på yrkesroll och anställningstid.

De som tidigare varit arbetslösa, eller inte var sysselsatta året innan neddragningen (nyanställda), har både högre risk att vara anställda på arbetsställen som gör neddragningar och större risk att bli friställda vid neddragningen. Denna grupp har även högre risk att inte vara sysselsatt direkt efter neddragningen såväl som året efter. Friställda som åren innan neddragningen varit arbetslösa och som blivit arbetslösa efter friställningen har även längre arbetslöshetstid än friställda som inte varit arbetslösa åren innan neddragningen.

Ett alternativt mått på hur kostnaderna för neddragningen fördelas mellan grupper är skillnader i inkomst. Tidigare undersökningar visar på både betydande och långsiktiga löneförluster till följd av friställningar. Europeiska studier finner i allmänhet att friställningar leder till förhållandevis begränsade effekter på lönenivån, medan studier på amerikanska data finner mer betydande löneeffekter. Friställningens effekt på lönen tycks bero på institutionella förhållanden på arbetsmarknaden. I länder med mindre omfattande anställningstrygghet är det mindre vanligt med arbetslöshet efter friställning, men arbetslöshetsperioderna varar längre. I länder med decentraliserade löneförhandlingssystem, låg facklig organisationsgrad och stor lönespridning observeras stora löneförluster till följd av neddragningar. Skillnader i inkomst mellan grupper efter neddragningar och friställningar beror i stor utsträckning på skillnader i förvärsarbete mellan grupper. De deskriptiva resultaten i denna rapport liknar resultatet från tidigare forskning på europeiska förhållanden. Friställda har lägre medianinkomst och sämre inkomstutveckling efter neddragningen än de om inte har friställts, en skillnad som i stor utsträckning beror på skillnader i arbetslöshet. Bland dem som är förvärsarbetande efter friställningen är skillnader i inkomst små mellan friställda och icke friställda.

Omställningsavtalen får ökad betydelse för tryggheten på arbetsmarknaden

Trygghetssystemen på den svenska arbetsmarknaden har delvis till uppgift att fördela kostnaderna för strukturomvandlingen mellan individ, företag och samhälle och är ett policyområde som är nära förknippat med omställningar på arbetsmarknaden. Trygghetssystemen är en del av de institutionella förhållanden på arbetsmarknaden som påverkar omställningen vid friställningar.

Det svenska trygghetssystemet utgörs av anställningstrygghet, omställningstrygghet och inkomstrygghet. Trygghetssystemet omfattar både allmänna system – lagar, offentlig service och allmänna försäkringar – och avtalade system, som gäller anställda inom ett visst avtalsområde.

Anställningsskyddet innebär att en anställd har rätt att bli varslad om uppsägning minst en månad i förväg. Dessutom har individen rätt till uppsägnings-tid upp till sex månader beroende på anställningstid. Företagen betalar lön under varsel- och uppsägningstid om individen inte hittar nytt arbete.

För den som har blivit arbetslös och är medlem i en arbetslöshetskassa betalar arbetslöshetsförsäkringen ut ersättning motsvarande 80 procent av tidigare inkomst upp till ett givet högsta belopp. Över hälften av de sysselsatta har inkomster som leder till att ersättningsnivån från arbetslöshetsförsäkringen understiger 80 procent av tidigare inkomst. Flera omställningsavtal är utformade så att företagen betalar avgångsersättning i form av tillägg till arbetslöshetsersättningen för dem som har inkomster som är för höga för att få 80 procent av tidigare inkomst via arbetslöshetsförsäkringen.

De stora variationerna i omställningsavtalens villkor gör att anställningsskyddet och inkomstskyddet är svåra att överblicka. De förändringar som skett på senare år pekar mot en utveckling där kostnaderna för neddragningar i högre utsträckning kommer att betalas av berörda företag och individer i form av högre avgångsersättningar för företagen och att individerna via försäkringar genom fackföreningarna bär en större andel av försäkringsansvaret.

Slutsatser

Sysselsättningsdynamik och neddragningar tycks huvudsakligen bero på nationella förhållanden och en ökad globalisering har endast begränsad betydelse. Nationella konkurrensförhållanden i branschen, till exempel nyföretagande och mängden små företag, är av störst betydelse för sysselsättningsdynamik och sannolikheten att ett företag i branschen gör en neddragning. Effekten av globalisering är relativt liten och inte entydig, utan vissa aspekter av globaliseringen är förknippad med lägre sysselsättningsdynamik och lägre sannolikhet för neddragning, medan andra aspekter är förknippade med högre sysselsättningsdynamik och högre risk för neddragning. Om utvecklingen går mot mer nyföretagande och fler små företag, är det sannolikt att sysselsättningsdynamiken och omställningsbehoven i ekonomin kommer att öka. Globaliseringen och ökad internationell konkurrens har en dämpande effekt på sysselsättningsdynamiken. Utifrån detta resultat förmodas att ökad globalisering av tjänstesektorn troligen kommer att leda till lägre sysselsättningsdynamik i sektorn på lång sikt. Sysselsättningsdynamiken förmodas dock att förbli hög under en övergångsperiod när branscherna globaliseras.

Individerna verkar bära en relativt stor del av kostnaderna vid neddragningar i form av förhöjd risk för arbetslöshet, snarare än lägre lön i ett nytt arbete. Även efter kontroll för bransch återstår skillnader mellan grupper i sannolikheten att arbeta på ett arbetsställe som gör en neddragning och risken att bli friställd vid neddragningen. Den hårdaste drabbade gruppen är de som varit arbetslösa innan friställning, dvs. med kort anställningstid, samt individer med enbart förgymnasial utbildning. Individerna i dessa grupper har både högre sannolikhet att vara sysselsatta på arbetsställen som gör neddragningar och högre sannolikhet att bli friställda vid neddragningen samt större sannolikhet att inte vara i arbete efter neddragningen. Individer som tidigare varit arbetslösa eller inte sysselsatta innan neddragningen har en särskilt svag position. Tidigare studier visar på betydande långsiktiga effekter till följd av friställningar, vilket kan bero på att tidigare friställda har större risk att vara sysselsatta på arbetsställen som gör neddragningar, och att deras korta anställningstid gör dem särskilt utsatta vid neddragningar. Turordningsreglerna på den svenska arbetsmarknaden kan ge upphov till utestängningseffekter, och det är värt att studera om turordningsreglerna ger upphov till utanförskap på arbetsmarknaden och vad detta får för konsekvenser för framtida inkomst, kanske främst för yngre.

ITPS, Institutet för tillväxtpolitiska studier, är en statlig myndighet med uppdraget att bidra med kunskapsunderlag för tillväxtpolitik. Vi analyserar de faktorer som skapar ekonomisk tillväxt i Sverige och i andra länder. ITPS utvärderar också politiska insatser och förmedlar officiell statistik.

ITPS kunskapsunderlag för tillväxtpolitik består av:

- Statistik och analyser av näringslivets struktur och dynamik – för att få en aktuell och relevant bild av hot och möjligheter.
- Utvärderingar av resultat och effekter av politiska åtgärder och program – för att lära av genomförda insatser.
- Omvärldsanalyser för att blicka utåt och framåt – vilka är framtidens frågor på den svenska tillväxtpolitikens agenda?

Att förmedla detta underlag är ITPS uppgift.

Detta särtryck består av sammanfattningen ur Bilaga 7 till Långtidsutredningen 2008, SOU 2008:21, Finansdepartementet.

Läs mer om utredningen på www.regeringen.se/finans/lu2008.